

GRZEGORZ SZUBTARSKI

OBOWIĄZEK ŻYCIA W DOMU ZAKONNYM A MOŻLIWOŚĆ
TYMCZASOWEGO PRZEBYWANIA POZA WSPÓLNOTĄ
W WYBRANYCH DOKUMENTACH KOŚCIOŁA
I KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

WSTĘP

Życie wspólne stanowi jeden z istotnych elementów stanu zakonnego. W instrukcji *Essential Elements* autorzy przypominają, że konsekracja, będąca wyrazem poświęcenia się Bogu, jest podstawą życia zakonnego¹. Dlatego też forma życia wspólnotowego ukazuje w sposób widoczny przymierze i komunię, których wyrazem jest życie zakonne (EE 10). Podstawowym sposobem realizacji życia wspólnotowego jest wspólne zamieszkanie w domu zakonnym. Jednakże zdarzają się pewne sytuacje życiowe, w których obowiązek ten spotyka się z koniecznością tymczasowego przebywania poza wspólnotą. W niniejszym artykule zostanie ukazane, w jaki sposób dokumenty Kościoła regulują kwestię możliwości legal-

Ks. dr GRZEGORZ SZUBTARSKI – doktorant w Katedrze Prawa Polskiego, Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Al. Unii Lubelskiej 15, 20-950 Lublin; e-mail: gszubarSKI@op.pl

¹ Por. SACRED CONGREGATION OF RELIGIOUS AND SECULAR INSTITUTES, *Essential Elements In the Church's Teaching on Religious Life as Applied to Institutes Dedicated to Works of the Apostolate* (31.05.1983), EV 9 (1983-1985), s. 180-259 [dalej cyt.: EE]; tekst polski w: <http://www.zyciezakonne.pl/1983-05-31-instrukcja-istotne-elementy-nauczania-kosciola-na-temat-zycia-konsekrowanego-w-zastosowaniu-do-instytutow-oddajacych-sie-pracy-apostolskiej-essential-elements-20910/> [dostęp: 01.08.2015], nr 5. Życie wspólnotowe stanowi tak ważny element formacji zakonnej, że niektórzy uznawali je nawet za czwartą radę ewangeliczną. Wspólnota bowiem stwarza określone warunki dla praktykowania trzech rad ewangelicznych, które posiadają wymiar wspólnotowy (por. KONFERENCJA WYŻSZYCH PRZEŁOŻONYCH ZAKONÓW MĘSKICH, KONFERENCJA WYŻSZYCH PRZEŁOŻONYCH ŻEŃSKICH ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH, *Idziemy naprzód z nadzieją. Życie konsekrowane w Polsce na początku nowego tysiąclecia*, Kraków: Wydawnictwo Zmartwychwstańców „Alleluja” 2003, s. 21).

nego przebywania zakonnika poza domem zakonnym. Podstawę przeprowadzonych analiz stanowią będą Kodeks Prawa Kanonicznego² oraz najważniejsze dokumenty kościelne, w których została podjęta ta problematyka. Zostanie również ukazane, w jaki sposób ta kwestia jest interpretowana w literaturze z zakresu prawa kanonicznego. Ponadto, w celu szerszego ujęcia omawianego zagadnienia, zostanie przedstawiony zarys tej tematyki, ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska, jakie zajmowali w tej kwestii pierwsi zakonodawcy. Z uwagi na to, że podjęta problematyka dotyczy możliwości legalnego przebywania zakonnika poza wspólnotą, celowo pominięte zostaną kwestie prawno-karne, regulujące sytuacje bezprawnego porzucenia wspólnoty.

1. OBOWIĄZEK PRZEBYWANIA WE WSPÓLNOCIE ZAKONNEJ A MOŻLIWOŚĆ JEJ TYMCZASOWEGO OPUSZCZENIA W NAUCZANIU PIERWSZYCH ZAKONODAWCÓW

W pierwszych wiekach Kościoła swoisty ideał życia poświęconego Bogu stanowił anachoretyzm, polegający na prowadzeniu samotniczego trybu życia, w oddaleniu od innych. Skutkowało to rozpowszechnieniem się indywidualnych (samotniczych) form życia poświęconego Bogu. Potrzebę życia wspólnego, przejawiającego się w zamieszkaniu razem w tym samym klasztorze, dostrzegł i zapoczątkował w IV w. w Egipcie św. Pachomiusz, co zostało określone mianem cenobityzmu. We wspólnym przebywaniu odkrył on istotę braterskiej wspólnoty istniejącej już niegdyś w zgromadzonej wokół Chrystusa grupie Apostołów i uczniów, a następnie w gminie chrześcijan w Jerozolimie. Dlatego też sposób życia osób przynależących do *cenobium* miał odzwierciedlać zjednoczenie chrześcijan z Bogiem i między sobą, stąd też wspólnoty pachomiańskie często określano mianem „drogi Apostołów”³.

Istota wspólnotowego życia została wyrażona w szczegółowych przepisach, zawartych w *Regule* Pachomiusza. Jednakże, pomimo kładzenia szczególnego akcentu na wspólne przebywanie zakonników w jednym domu, *Reguła* przewidywała także sytuacje szczególne, w których zakonnik mógł legalnie przebywać po-

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

³ Por. B. SZEWCZUL, *Życie braterskie oraz życie braterskie we wspólnotach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołowskiego*, „Prawo Kanoniczne” 55 (2012), nr 2, s. 15.

za klasztorem. Do kompetencji przełożonego klasztoru należało m.in. udzielenie zezwolenia na opuszczenie klasztoru mnichowi, którego krewni zachorowali oraz pozwolenie na udział w pogrzebie kogoś z rodziny⁴. Widać więc wyraźnie, że obowiązek wspólnego przebywania zakonników w jednym domu nie posiadał charakteru bezwzględności. Członek wspólnoty mógł ją tymczasowo opuścić z ważnych przyczyn losowych.

Kolejni zakonodawcy: św. Bazyl Wielki, św. Augustyn i św. Benedykt z Nursji, tworzyli analogiczne wspólnoty mnichów oparte na podobnych zasadach wspólnego życia. Św. Bazyl pisał, że mnisi, niczym męczennicy w więzieniu, dawali świadectwo swej przynależności do innego świata⁵. Jednakże także i on dopuszczał możliwość tymczasowego przebywania mnicha poza klasztorem, jeśli powodem tej absencji była np. opieka nad chorym z bliskiej rodziny⁶. Również w kolejnych wiekach kładziono bardzo duży nacisk na przebywanie zakonnika w domu zakonnym, przy czym jednocześnie przewidywano możliwość tymczasowego przebywania poza wspólnotą, co mogło mieć miejsce po uprzednim otrzymaniu zgody od kompetentnego przełożonego. Zawsze jednak musiała istnieć ku temu „pożyteczna, racjonalna, jasna i zatwierdzona przez przełożonego przyczyna”⁷.

2. WSPÓLNOTOWY WYMIAR ŻYCIA ZAKONNEGO ORAZ MOŻLIWOŚĆ PRZEBYWANIA POZA WSPÓLNOTĄ W DOKTRYNIE SOBORU WATYKAŃSKIEGO II I W DOKUMENTACH POSOBOROWYCH PRZED KODEKSEM PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Jakkolwiek troska Kościoła o właściwy rozwój życia zakonnego sięga jego początków, to jednak dopiero od Soboru Watykańskiego II można zaobserwować

⁴ Por. J. DZIEWULSKI, *Życie codzienne mnicha cenobity w Egipcie na podstawie Reguły św. Pachomiusza*, „Seminare” 31 (2012), s. 247-248.

⁵ Por. A. DE VOGÜÉ, *Sguardi sul monachesimo*, Bologna: Editore Edizioni Dehoniane Bologna 2006, s. 20 (cyt. za SZEWCZUL, *Życie braterskie*, s. 16).

⁶ Por. J. PATRICH, *Sabas, Leader of Palestinian Monasticism: A Comparative Study in Eastern Monasticism, Fourth to Seventh Centuries*, Washington: Dumbarton Oaks Studies 1995, s. 184.

⁷ „[...] a useful, reasonable, clear and approved cause” (por. M. GERHART, F. UDOH, *The Christianity Reader*, Chicago: The University of Chicago Press 2007, s. 474). Podobne sytuacje przewidywało również prawo wspólnot w Kościele wschodnim (por. S. TROIANOS, *Byzantine Canon Law from the Twelfth to the Fifteenth centuries*, [w:] *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, red. W. Hartmann, K. Pennington, Washington: The Catholic University of America Press 2012, s. 209).

prace nad systematycznym opracowaniem pełnej doktryny o życiu zakonnym⁸. Tematyka życia zakonnego została podjęta przez Sobór najpierw w konstytucji dogmatycznej o Kościele⁹. Po ukazaniu w pierwszych czterech rozdziałach tajemnicy Kościoła i jego struktury, Ojcowie Soboru w rozdziale piątym i szóstym nauczają o dynamicznym życiu wiary i miłości zwróconej ku świętości i o nadziei skierowanej ku rzeczywistości ostatecznej. Zwracają uwagę, że życie zakonne jest pewnym sposobem realizacji miłości Boga i bliźniego: „stan zakonne naśladuje wiernie i ustawicznie uprzytamnia w Kościele tę formę życia, jaką obrał sobie Syn Boży przyszedłszy na świat, aby uczynić wolę Ojca, i jaką zalecił uczniom, którzy za Nim poszli” (LG 44). Nauczanie Soboru w kwestii wspólnotowego życia zakonnego znalazło swoje doprecyzowanie w dekrecie *Perfectae caritatis*¹⁰, w którym zostały przedstawione kwestie związane z odnowieniem życia zakonnego w świetle wskazań Konstytucji *Lumen gentium*. Jest to dokument o charakterze normatywnym. Przypominano w nim, że „życie wspólne na wzór Kościoła pierwotnego, w którym mnóstwo wierzących było jednym sercem i jedną duszą (por. Dz 4,32), podtrzymywane nauką ewangeliczną, świętą liturgią, a zwłaszcza Eucharystią ma dalej trwać w modlitwie i wspólnocie tego samego ducha” (PC 15).

Również w dokumentach posoborowych wielokrotnie podejmowana była kwestia życia wspólnotowego w instytutach zakonnych, przy jednoczesnym zaznaczeniu, że w niektórych sytuacjach zakonnik może tymczasowo przebywać poza wspólnotą. W motu proprio *Ecclesiae sanctae* z dnia 6 sierpnia 1966 r.¹¹ Paweł VI w trzech częściach podał normy dla aplikacji soborowych dekretów *Christus Dominus*, *Presbyterorum ordinis*, *Perfectae caritatis* oraz *Ad gentes divinitus*. W części pierwszej papież pisał o sytuacjach, w których zakonnik może tymczasowo

⁸ Por. P. JAMIOŁ, *Odnowa życia zakonnego w świetle Soboru Watykańskiego II i w nauczaniu magisterium Kościoła*, „Polonia Sacra” 16 (2012), nr 31, s. 60. Na temat teologicznego wymiaru życia wspólnotowego w instytutach zakonnych w świetle nauczania Soboru i dokumentów posoborowych zob. szerzej: P. PIASECKI, *Charyzmatyczna natura apostołskiej wspólnoty życia konsekrowanego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 2 (2011), s. 133-152.

⁹ SACROSANCTUM OECUMENICUM CONCILIUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75 [dalej cyt.: LG]; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań: Pallottinum 2002, s. 104-163.

¹⁰ TENZE, *Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae Perfectae caritatis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-712 [dalej cyt.: PC]; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 264-275.

¹¹ PAULUS PP. VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae. Normae ad quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur* (06.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. I, z. 1, zebrał i oprac. E. Sztafrowski, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1968, s. 31-34.

przebywać poza instytutem. Wśród tych okoliczności Paweł VI wymienił: działalność apostołską, naglące potrzeby duszpasterskie oraz rozwój przedsięwzięć w zakresie miłosierdzia. Zawsze jednak musi się to odbyć po otrzymaniu zgody od przełożonego i w porozumieniu z ordynariuszem (nr 36). Ważne miejsce wśród posoborowych dokumentów podejmujących kwestię odnowy życia zakonnego zajmuje instrukcja *Renovationis causam* z dnia 6 stycznia 1969 r.¹² Została ona wydana w celu określenia jak najlepszych warunków odnowy formacji, tak, by cały przebieg tego procesu jak najlepiej dostosować do nowego sposobu myślenia ludzi współczesnych, warunków życia oraz aktualnych potrzeb apostołskich. W instrukcji przewidziano również możliwość tymczasowego przebywania poza domem zakonnym (w okresie nowicjatu), jednakże absencja ta nie może trwać dłużej niż trzy miesiące (nr 22).

Szczegółowe przepisy dotyczące legalnego przebywania zakonnika poza wspólnotą zostały zawarte w instrukcji o życiu kontemplacyjnym i o klauzurze mniszek *Venite seorsum*¹³. W instrukcji ukazano życie w odosobnieniu jako formę śmierci dla świata, a towarzyszące temu skupienie i ciszę jako pomagające w głębszym przeżywaniu relacji z Bogiem. Jednakże przewidziano także pewne szczególne sytuacje, w których istnieje możliwość tymczasowego przebywania poza domem zakonnym. Postanowiono, że „Na mocy prawa klauzury mniszki, nowicjuszki i postulantki powinny żyć w ogrodzonym terenie klasztoru, objętym klauzurą i nie wolno im stamtąd wychodzić, z wyjątkiem wypadków przewidzianych przez prawo” (VS 5). Autorzy analizowanego dokumentu zaznaczyli, że wyjście z klauzury jest możliwe w wypadku grożącego bardzo wielkiego niebezpieczeństwa, a także w celu udania się do lekarza lub na leczenie, dla towarzyszenia chorej mniszce, jeśli tego wymaga prawdziwa konieczność bądź też korzystanie z praw obywatelskich. Jeśli pobyt poza klauzurą miałby się przedłużyć ponad tydzień, przełożona powinna uzyskać uprzednią zgodę ordynariusza miejscowego i przełożonego zakonnego, jeśli takiemu klasztor podlega. Pozwolenia można udzielić jedynie z ważnej przyczyny i na przeciąg czasu prawdziwie konieczny.

¹² SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS, *Instructio Renovationis causam de accommodata renovatione institutionis ad vitam religiosam ducendam* (06.01.1969), AAS 61 (1969), s. 103-120; tekst polski w: *Paweł VI o życiu zakonnym. Przemówienia – listy apostołskie – instrukcje*, wybór i oprac. E. Weron, A. Jaroch, Poznań: Pallottinum 1984, s. 263-282. Unormowania te oddają cel całej instrukcji, który został określony w zawartym w dokumencie stwierdzeniu, że: „We wszystkich tych zajęciach trzeba mieć na uwadze formację nowicjuszy, a nie korzyść Instytutu” (nr 33).

¹³ SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS, *Instructio de vita contemplativa et de monialium clausura Venite seorsum* (15.08.1969), AAS 61 (1969), s. 674-690 [dalej cyt.: VS]; tekst polski w: *Paweł VI o życiu zakonnym*, s. 283-302.

Ponadto na nieobecność trwającą dłużej niż trzy miesiące wymagana jest zgoda Stolicy Apostolskiej (VS 7).

3. PRZEBYWANIE ZAKONNIKA POZA WSPÓLNOTĄ WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

W aktualnym Kodeksie ujęto w przepisy prawne to, co wypracował Sobór Watykański II oraz, co *Magisterium Ecclesiae* postanowiło na podstawie przywołanych powyżej dokumentów posoborowych. W kan. 602 § 2 KPK/83 instytut zakonny został określony jako wspólnota, „której członkowie, zgodnie z własnym prawem, składają śluby wieczyste lub czasowe, ale odnawiane po upływie czasu oraz podejmują braterskie współżycie we wspólnocie”. Braterskie współżycie ma służyć temu, aby członkowie instytutu byli dla siebie wzajemnym wsparciem w wypełnianiu własnego powołania, natomiast świadectwo wspólnego życia powinno być przykładem powszechnego pojednania w Chrystusie” (por. kan. 602).

Powołanie zakonne ze swej natury posiada wymiar wspólnotowy, dlatego też w sposób naturalny i niezbędny realizuje się poprzez prowadzenie życia braterskiego we wspólnocie prawnie ustanowionej, od chwili przyjęcia do nowicjatu, poprzez dalsze okresy formacji i przez całe życie zakonników. Nowicjat, aby był ważny, „powinien trwać dwanaście miesięcy spędzonych we wspólnocie nowicjatu” (kan. 648 § 1), natomiast „nieobecność w domu nowicjatu ponad trzy miesiące, czy to ciągła, czy przerywana, powoduje nieważność nowicjatu” (kan. 649 § 1). Obowiązek wspólnego zamieszkania łączy się także z kolejnymi etapami formacji zakonnej. Cel formacji oraz skuteczność jego wypełnienia może się bowiem dokonać jedynie we wspólnocie i nigdy w oderwaniu od niej. Jest to zrozumiałe tym bardziej, że mowa jest o pełniejszym prowadzeniu życia charakterystycznego dla danego instytutu, co może mieć miejsce tylko we wspólnocie mieszkającej w prawnie erygowanym domu¹⁴. Taki nakaz prawodawca nakłada na zakonników w kan. 608: „Zakonna społeczność winna mieszkać w domu prawnie ustanowionym, pozostając pod władzą przełożonego wyznaczonego zgodnie z przepisem prawa”.

¹⁴ Por. A. ZAKRĘTA, *Rola wspólnoty w formacji ciągłej zakonników*, [w:] *Servabo legem tuam in toto corde meo. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, Dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. A. Zakręta, A. Sosnowski, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II 2013, s. 590.

Prawodawca przewiduje jednak pewne wyjątki od tej zasady. Podobnie, jak w przypadku przeanalizowanych wcześniej dokumentów, również i KPK/83 dopuszcza możliwość tymczasowego przebywania zakonnika poza wspólnotą. Unormowania prawne dotyczące tej kwestii zostały zawarte w kan. 665 § 1: „Zakonnicy powinni mieszkać we własnym domu zakonnym zachowując życie wspólne i nie opuszczać go bez zezwolenia swego przełożonego. Gdy natomiast chodzi o dłuższą nieobecność w domu, to przełożony wyższy, działając za zgodą swojej rady, może dla słusznej przyczyny zezwolić zakonnikowi na przebywanie poza domem instytutu, jednak nie dłużej niż rok, chyba że chodzi o ratowanie zdrowia, odbycie studiów lub wykonywanie apostołatu w imieniu instytutu”. Zgodnie z wolą prawodawcy, taka absencja może mieć miejsce jedynie w szczególnych okolicznościach oraz za zgodą kompetentnego przełożonego.

W zależności od przyczyn i czasu trwania nieobecności, różni przełożeni są kompetentni do udzielenia takiego zezwolenia. Na zwyczajną nieobecność, spowodowaną wykonywaniem codziennych obowiązków, związanych z apostołatem instytutu, czy też przyczynami osobistymi zakonnika, zezwolenia zazwyczaj udziela właściwy przełożony lokalny, stosownie do kryteriów przyjętych przez tegoż przełożonego i do ustaleń wewnętrznych samej wspólnoty, dostosowanych do prawa własnego instytutu. Zgodnie z kan. 686, zakonnik może wystąpić o indult eksklustracyjny, który zezwala na czasowy pobyt poza instytutem zakonnym. Eksklustracja jest więc prawną formą nieobecności, jednak zasadniczo różniącą się zarówno od zezwolenia na dłuższą nieobecność poza wspólnotą zakonną, jak i od sekularyzacji. Indult eksklustracji, w przeciwieństwie do prawnej nieobecności, daje bowiem możliwość uwolnienia się zakonnika od wypełniania tych obowiązków, wynikających z profesji zakonnej, które nie dadzą się pogodzić z nową rzeczywistością, w której przyszło mu żyć. Nie powoduje natomiast, tak jak sekularyzacja, skutku całkowitego zerwania więzi profesora z instytutem zakonnym¹⁵.

Szczegółowa analiza tych procedur wykracza poza ramy niniejszego opracowania¹⁶. Uwaga zostanie skupiona na wskazaniu okoliczności, w których przebywanie poza domem zakonnym jest możliwe. Prawodawca nie precyzuje przyczyn, które mogą stanowić podstawę do udzielenia zezwolenia na krótki pobyt poza domem zakonnym nieprzekraczający roku. Jednakże w kanonistyce ukształtowało

¹⁵ Por. M. STOKŁOSA, *Legalne przebywanie zakonnika poza wspólnotą zakonną*, „Prawo Kanoniczne” 53 (2010), nr 1-2, s. 106; A. SKORUPA, *Słuszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele tacińskim*, Kraków: Wydawnictwo Salwator 2002, s. 203-205.

¹⁶ Szczegółową analizę tej problematyki przeprowadziła M. RUESSMANN, *Exclaustration: Its Nature and Use According to Current Law*, Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana 1995.

się stanowisko, że krótkotrwałe przebywanie poza własną wspólnotą zakonną podyktowane może być przede wszystkim okolicznościami osobistymi (odwiedziny własnej rodziny bądź skorzystanie z różnych form wypoczynku), aktualnym stanem zdrowotnym zakonnika (wizyta u zamiejscowego lekarza, pobyt w sanatorium), czy też możliwością pogłębienia własnego życia duchowego bądź podniesienia swoich kwalifikacji naukowych (udział w zewnętrznych dniach skupienia, rekolekcjach, konferencjach duchowych lub naukowych)¹⁷. Również w przypadku dłuższego pobytu poza zgromadzeniem, nie zostały podane konkretne okoliczności, które mogłyby to umożliwiać. Także w Kodeksie Katolickich Kościołów Wschodnich¹⁸ prawodawca nie precyzuje tych przyczyn. Mowa jest jedynie o tym, że może się to dokonać tylko z ważnego powodu (*gravi de causa servata*, kan. 490 KKKW). W kan. 665 § 1 KPK/83 prawodawca stanowi, że nieobecność trwająca dłużej niż rok jest dopuszczalna jedynie w przypadku, gdy ta absencja ma na celu ratowanie zdrowia, odbycie studiów lub wykonywanie apostołatu w imieniu instytutu.

Najczęściej pojawiającą się okolicznością, w której członek instytutu otrzymuje zgodę na dłuższe przebywanie poza domem zakonnym, jest konieczność sprawowania opieki nad chorym rodzicem. Taką sytuację traktuje się jako przewidziane przez prawodawcę wykonywanie apostołatu w imieniu instytutu¹⁹. W instrukcji o życiu braterskim we wspólnocie *Congregavit nos in unum Christi amor*²⁰ wymieniono egemplarycznie sytuacje, w których zakonnik może tymczasowo przebywać poza wspólnotą zakonną. Obok prowadzenia dzieł w imieniu instytutu, odbywania studiów czy też względów zdrowotnych, wśród szczególnych okoliczności umożliwiających tymczasową absencję we wspólnocie zakonnej, wskazano także na potrzebę opieki nad chorym rodzicem. Autorzy instrukcji podkreślają jednak, że „prośby o zezwolenie na opiekę nad chorymi i starszymi rodzicami,

¹⁷ Por. STOKŁOSA, *Legalne przebywanie zakonnika poza wspólnotą zakonną*, s. 110.

¹⁸ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1033-1363 [dalej cyt.: KKKW]; tekst polski w: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II*, tł. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2002.

¹⁹ Por. R. SMITH, *Part III: Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life* (cc. 617-672), [w:] *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York-Mahwah: Paulist Press 2000, s. 831.

²⁰ CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETÀ DI VITA APOSTOLICA, *La vita fraterna in comunità «Congregavit nos in unum Christi amor»* (02.02.1994), Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1994; tekst polski w: KONGREGACJA INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOLSKIEGO, *Instrukcja Życie braterskie we wspólnocie*, w: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła. Od Vaticanum II do Ripartire da Cristo*, red. K. Wójtowicz, Kraków: Wydawnictwo Zmartwychwstańców „Alleluja” 2003, s. 499-548.

które prowadzą często do dłuższej nieobecności we wspólnotie zakonnej, należy starannie rozpatrywać i wybierać jak najlepsze rozwiązanie, starając się unikać zbyt długich okresów nieobecności zakonnika czy zakonnicy” (nr 65).

Kanoniści nie są jednak zgodni, co do tego, czy opieka nad chorym rodzicem jest adekwatnym powodem do otrzymania pozwolenia na dłuższe przebywanie poza instytutem. Przykładowo, T. Rincón Pérez uważa, że opieka nad chorym rodzicem jest niewystarczającą przyczyną do tego, aby zakonnik mógł legalnie przebywać poza domem zakonnym²¹. Z kolei, zdaniem B. Zuberta, opieka nad chorymi rodzicami stanowi wystarczającą przesłankę ku temu, aby udzielić zakonnikowi pozwolenia na trwający dłużej niż rok pobyt poza instytutem, jednakże według tego autora konieczne byłoby w tym przypadku otrzymanie zgody od Stolicy Apostolskiej²². Stanowisko B. Zuberta znajduje swoje potwierdzenie w praktyce stosowanej w zakonach. Na podstawie badań przeprowadzonych przez M. Ruessmann widać wyraźnie, że opieka nad chorym rodzicem stanowi około połowy wszystkich sytuacji, w których zakonnik otrzymuje zgodę na dłuższe przebywanie poza instytutem. Autorka przeprowadziła badania w różnych instytutach zakonnych w różnych krajach, a ich wyniki przedstawiła w tabelach, gdzie zaprezentowała najczęściej pojawiające się przyczyny otrzymania takiej zgody²³. Autorzy innych opracowań nie podejmują się enumeratywnego wyliczenia sytuacji, w których dłuższa niż rok absencja byłaby możliwa. Prawodawca nie precyzuje tych przyczyn. Najprawdopodobniej ich doprecyzowanie będzie zależać od natury samego instytutu i od charakteru wskazanego miejsca zamieszkania poza wspólnotą zakonną. Szczegółowe kwestie związane z tym zagadnieniem pozostawiono do uregulowania poszczególnym instytutom we własnych konstytucjach.

ZAKOŃCZENIE

Św. Pachomiusz zapoczątkował nowy model życia osób oddających się na wyłączną służbę Bogu. W ślad za nim poszli kolejni zakonodawcy, którzy kładli silny akcent na życie wspólne zakonników. Jednym z wielu charakterystycznych

²¹ Por. T. RINCÓN PÉREZ, *Część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, [w:] *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer Polska 2011, s. 534.

²² Por. B.W. ZUBERT, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. 2, cz. III, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1990, s. 164.

²³ Por. RUESSMANN, *Exclaustration*, s. 505-508.

elementów życia zakonnego stało się życie braterskie realizowane we wspólnocie, co było przypomniane w wielu oficjalnych wypowiedziach Kościoła. Życie we wspólnocie ukazywane było jako jeden z filarów życia zakonnego. Z drugiej jednak strony, nie traktowano tej zasady w sposób absolutny. Zarówno w *Regule* Pachomiusza, jak i w nauczaniu *Magisterium Ecclesiae*, przewidywano pewne okoliczności związane z przebywaniem zakonnika poza wspólnotą. Sytuacje te były najczęściej związane z różnymi wydarzeniami losowymi. Podobne stanowisko zostało również przyjęte przez prawodawcę kościelnego w KPK/83. Taki sposób podejścia do tej kwestii jest wyrazem tego, że prawo kościelne nie ma charakteru represyjnego. Kościół podchodzi w sposób indywidualny do różnych sytuacji życiowych swoich wiernych. Widoczne jest to w sposób szczególny w prawodawstwie dotyczącym możliwości legalnego przebywania poza instytutem zakonnym. Przywołane w niniejszym opracowaniu regulacje prawne zawarte w różnych dokumentach kościelnych potwierdzają przyjętą w prawie kanonicznym zasadę, że jego celem jest przede wszystkim zbawienie człowieka, będące najważniejszym prawem Kościoła (por. kan. 1752 KPK/83).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1033-1363; tekst polski w: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II, tł. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2002.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984.
- CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETÀ DI VITA APOSTOLICA: La vita fraterna in comunità «Congregavit nos in unum Christi amor» (02.02.1994), Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1994; tekst polski w: KONGREGACJA INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOLSKIEGO, Instrukcja Życie braterskie we wspólnocie, [w:] Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła. Od Vaticanum II do Ripartire da Cristo, red. K. Wójtowicz, Kraków: Wydawnictwo Zmartwychwstańców „Alleluja” 2003, s. 499-548.
- KONFERENCJA WYŻSZYCH PRZEŁOŻONYCH ZAKONÓW MĘSKICH, KONFERENCJA WYŻSZYCH PRZEŁOŻONYCH ŻEŃSKICH ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH: Idziemy naprzód z nadzieją. Życie konsekrowane w Polsce na początku nowego tysiąclecia, Kraków: Wydawnictwo Zmartwychwstańców „Alleluja” 2003.
- PAULUS PP. VI: Motu proprio Ecclesiae Sanctae. Normae ad quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur (06.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, t. I, z. 1, zebrał i oprac. E. Szafranski, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1968, s. 31-34.

- SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS: Instructio Renovationis causam de accommodata renovatione institutionis ad vitam religiosas ducendam (06.01.1969), AAS 61 (1969), s. 103-120; tekst polski w: Paweł VI o życiu zakonnym. Przemówienia – listy apostolskie – instrukcje, wybór i oprac. E. Weron, A. Jaroch, Poznań: Pallottinum 1984, s. 263-282.
- SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS: Instructio de vita contemplativa et de monialium clausura Venite seorsum (15.08.1969), AAS 61 (1969), s. 674-690; tekst polski w: Paweł VI o życiu zakonnym. Przemówienia – listy apostolskie – instrukcje, wybór i oprac. E. Weron, A. Jaroch, Poznań: Pallottinum 1984, s. 283-302.
- SACRED CONGREGATION OF RELIGIOUS AND SECULAR INSTITUTES: Essential Elements In the Church's Teaching on Religious Life as Applied to Institutes Dedicated to Works of the Apostolate (31.05.1983), EV 9 (1983-1985), s. 180-259; tekst polski w: <http://www.zyciezakonne.pl/1983-05-31-instrukcja-istotne-elementy-nauczania-kościola-na-temat-życia-konsekrowanego-w-zastosowaniu-do-instytutow-oddajacych-sie-pracy-apostolskiej-«essential-elements»-20910/> [dostęp: 01.08.2015].
- SACROSANCTUM OECUMENICUM CONCILIUM VATICANUM II: Constitutio Dogmatica de Ecclesia Lumen gentium (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań: Pallottinum 2002, s. 104-163.
- SACROSANCTUM OECUMENICUM CONCILIUM VATICANUM II: Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae Perfectae caritatis (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-712; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań: Pallottinum 2002, s. 264-275.

LITERATURA

- DZIEWULSKI Jakub: Życie codzienne mnicha cenobity w Egipcie na podstawie Reguły św. Pachomiusza, *Seminare* 31 (2012), s. 243-258.
- GERHART Mary, UDOH Fabian: *The Christianity Reader*, Chicago: The University of Chicago Press 2007.
- JAMIOŁ Piotr: Odnowa życia zakonnego w świetle Soboru Watykańskiego II i w nauczaniu magisterium Kościoła, *Polonia Sacra* 16 (2012), nr 31, s. 59-72.
- PATRICH Joseph: *Sabas, Leader of Palestinian Monasticism: A Comparative Study in Eastern Monasticism, Fourth to Seventh Centuries*, Washington: Dumbarton Oaks Studies 1995.
- PIASECKI Piotr: Charyzmatyczna natura apostolskiej wspólnoty życia konsekrowanego, *Poznańskie Studia Teologiczne* 2 (2011), s. 133-152.
- RINCÓN PÉREZ Tomás: Część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego, [w:] *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków: Wolters Kluwer Polska 2011, s. 480-576.
- RUESSMANN Madeleine: *Exclaustration: Its Nature and Use According to Current Law*, Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana 2002.
- SKORUPA Ambroży: *Słuszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*, Kraków: Wydawnictwo Salwator 2002.

- SMITH Rosemary: Part III: Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life (cc. 617-672), [w:] *New Commentary on the Code of Canon Law*, eds. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York-Mahwah: Paulist Press 2000, s. 780-842.
- STOKŁOSA Marek: Legalne przebywanie zakonnika poza wspólnotą zakonną, *Prawo Kanoniczne* 53 (2010), nr 1-2, s. 105-128.
- SZEWICZUL Bożena: Życie braterskie oraz życie braterskie we wspólnocie w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego, *Prawo Kanoniczne* 55 (2012), nr 2, s. 13-27.
- TROIANOS Spyros: Byzantine Canon Law from the Twelfth to the Fifteenth centuries, [w:] *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, red. W. Hartmann, K. Pennington, Washington: The Catholic University of America Press 2012, s. 170-215.
- VOGÜE Adalbert de: *Sguardi sul monachesimo*, Bologna: Editore Edizioni Dehoniane Bologna 2006.
- ZAKRĘTA Arkadiusz: Rola wspólnoty w formacji ciągłej zakonników, [w:] *Servabo legem tuam in toto corde meo. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, Dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. A. Zakręta, A. Sosnowski, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II 2013, s. 587-600.
- ZUBERT Bronisław W.: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. 2, cz. III, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1990.

OBOWIĄZEK ŻYCIA W DOMU ZAKONNYM
A MOŻLIWOŚĆ TYMCZASOWEGO PRZEBYWANIA POZA WSPÓLNOTĄ
W WYBRANYCH DOKUMENTACH KOŚCIOŁA
KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Streszczenie

W niniejszym artykule zostały przedstawione okoliczności, w których zakonnik może tymczasowo przebywać poza wspólnotą zakonną, pomimo spoczywającego na nim obowiązku mieszkania w domu zakonnym. W pierwszym punkcie ukazano, w jaki sposób kwestia ta była rozwiązywana w regułach zakonnych w pierwszych wiekach. W drugim punkcie przedstawiono dokumenty kościelne od Soboru Watykańskiego II do 1983 r., w których poruszany był ten temat. W ostatnim punkcie wskazano na rozstrzygnięcia, które w tej kwestii zawiera Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. Przeprowadzone analizy wykazały, że w pewnych sytuacjach prawo dopuszcza, aby zakonnik otrzymał zgodę na przebywanie poza domem zakonnym, pomimo spoczywającego na nim obowiązku przebywania we wspólnocie. Jest to wyraz roztropności prawodawcy kościelnego, dla którego najważniejszym celem jest dobro dusz.

Słowa kluczowe: wspólnota, życie wspólnotowe, przebywanie poza wspólnotą, dokumenty kościelne

THE OBLIGATION OF LIVING IN THE RELIGIOUS HOUSE
AND THE POSSIBILITY OF A TEMPORARY STAYING OUTSIDE OF THE COMMUNITY
IN SELECTED DOCUMENTS OF THE CHURCH AND THE 1983 CODE OF CANON LAW

S u m m a r y

This article sets out the circumstances, in which religious may temporarily stay outside the religious community, despite his duty to live in a religious house. The first point shows, how this issue was resolved in the religious rules in the first centuries of the Church. The second section presents the church documents from Vatican Council II to the 1983, in which this topic was moved. The last point indicates the provisions, which in this issue contains the 1983 Code of Canon Law. The conducted analyzes showed that in certain circumstances the law allows to religious to receive a permission to reside outside the religious house, despite his duty to staying in the community. It is a sign of legislator of the Church's wisdom, for which the most important objective of a law is spiritual profit of souls.

Key words: community, community life, staying outside of the community, church documents